Håkan Skogsjö

Adliga ätten af Zelléns härstamning

Särtryck ur

Genealogisk Ungdoms Tidskrift 1979:3

[ISSN 0347-9862]

utgiven av föreningen Genealogisk Ungdom i Göteborg

Distribuerad som pdf-fil 2024

Adliga ätten af Zelléns härstamning

av Håkan Skogsjö

I det monumentala verket Svenska adelns ättartavlor[1] framställs adliga ätten af Zelléns härkomst på följande sätt:

"Nils Bartelsson, f. 1642; skattebonde på enstaka hemmanet Sel i Ramsele sn (V.-norrl.), vilket hans till hög ålder komna föräldrar även bebott; † 1738. - G.m. Ingrid Johansdotter.

Son:

Mattias Zellenius, f. 1694 i Ramsele sn; skolpilt och gymnasist 1712 3/6 i Härnösand; student i Uppsala 1715 29/8; prästvigd 1719 20/9; andre komminister i Härnösand 1729 5/5; † 1743 1/5. - G. 1721 m. Catharina Fougt, dotter av guldsmeden i Härnösand Johan Fougt."

Mattias Zellenius son Nils Zellén (1724-1806), vice president i Svea hovrätt, adlades 1799 16/11 med namnet af Zellén, men slöt själv sin ätt. Namnet lever dock vidare genom ättlingarna till Nils af Zelléns styvdotters måg, landshövdingen Johan Lychou (1757-1823), som samtidigt adlades med samma namn.

Genom ett mer ingående studium av bland annat kyrkoböcker, domböcker samt tionde- och mantalslängder för berörda trakt, än vad Gustaf Elgenstierna och hans medarbetare hade möjlighet till, har ättens härkomst säkrare kunnat beläggas.

MATTIAS ZELLENIUS FÄDERNEHÄRSTAMNING

Födelseboken för Ramsele socken börjar år 1685 (en anteckning finns för år 1684). Mellan åren 1703 och 1716 finns endast ett barn infört, fött år 1711. Dödboken börjar år 1725, men är tyvärr mycket slarvigt och ofullständigt förd de första tjugufem åren. Vigselboken är bevarad från och med år 1750.

I födelseboken finns fem barn antecknade med Nils Bertilsson i Sel som fader. Moderns namn uppges inte vid något av tillfällena. Barnen är:

Matthes, döpt 1686 "Domin. Judica" (= 21/3[2])
Bertil, döpt 1687 om pingstdagen (= 15/5[2])
en son, född 1691 /12, nöddöpt och strax död
Johannes, döpt 1693 /5
Maths, född 1695 13/5[3]

Av dessa barn synes endast sonen Mats, född 1695 - den blivande Mattias Zellenius - ha nått mogen ålder. Det fanns även åtminstone ytterligare ett barn: en dotter Kerstin Nilsdotter, vilket framgår av domboken för höstinget 1751 och vårtinget 1752[4]. "Juris Licentiaten" Nils Zellenius - alltså Mattias son, den blivande vice presidenten i Svea hovrätt - kärade då till sin fasters make, Nils Nilsson i Sel, som var gift med Kerstin Nilsdotter[5], om äganderätten till hemmanet i Sel, som Zellenius farfar hade ägt. Hela gården hade ärvts av Nils Nilsson och hans hustru. Zellenius ansåg emellertid, att hans fader borde ha ärvt 2/3 av hemmanet och Nils Nilsson endast 1/3. I och med att söner ärvde dubbelt mot döttrar på landet, bör detta innebära att endast dessa två barn var i livet vid arvsskiftet[6]. Nils Nilsson kunde dock bevisa, att Nils Zellenius fader hade blivit utlöst ur hemmanet. Den blivande vice presidenten i Svea hovrätt förlorade alltså målet.

I samband med målet sades, att Nils Bertilsson i Sel dog år 1736 (Elgenstierna uppger år 1738). Han kan dock inte återfinnas i den slarvigt förda dödboken. Det sägs vidare att han erhöll fastebrev på gården i Sel den 6 februari 1709. I domboken för vårtinget 1709[7] återfinns målet, där Nils Bertilsson begär fastebrev på 6 7/8 seland[8] hus och jord i Sels by, som han köpt av sina svågrar och bröder[9]. Den jord, som dessa hade sålt, sades vara deras arvejord. Det verkar därför troligt, att Nils Bertilssons far bör sökas i Sels by under 1600-talet.

Mantalslängderna för Ångermanland finns bevarade från och med år 1637 i en relativt obruten följd. Vissa luckor på 1660-, 1670- och 1680-talen finns, t.ex.

1664-1666, 1672-1678 och 1684-1686. Före år 1694 är bara Kammararkivets exemplar i behåll, och det är dem jag här har använt mig av.

Nils Bertilsson i Sel återfinns från och med år 1687 i mantalslängderna. I 1683 års längd (1684-1686 saknas) hittar man en Bertil Ingelsson i hans ställe. Denne förekommer i längderna mellan åren 1652 och 1683. Med kännedom om 1709 års fastebrev får han med full säkerhet anses vara Nils Bertilssons fader. (I Svenska adelns ättartavlor uppges ju även, att hans föräldrar skall ha varit bosatta i Sel.)

Bertil Ingelsson nämns vid femton olika tillfällen i Ramsele tingslags domböcker[10]; de flesta målen får dock anses vara tämligen ointressanta. Vid ett tillfälle dömdes han till böter, för att han inte hade inställt sig i rätten. År 1667 fick han böta nio marker, därför att han hade givit en sergeant tre okvädinsord. Några år senare kallade han en bonde i socknen för 'landslöpare', vilket kostade honom tre marker. År 1662 blev han antagen till nämndeman, eller tolvman som det vanligtvis kallas vid denna tid. Han satt i nämnden vid sex ting till år 1668. År 1677 vittnade han mot en trollkona, vilket väl var en bidragande orsak till att hon dömdes till döden av häradsrätten. Dessutom tvistade han vid ett par tillfällen med sina grannar om olika saker. - Den bild av honom, som jag får i domböckerna, ger mig det intrycket att han var en rätt ordinär ångermanländsk 1600-talsbonde.

I mantalslängderna 1637-1640 upptas en Ingel Eriksson i Sel, vilken kan tänkas vara Bertil Ingelssons fader. Under perioden 1641-1646 hittar man omväxlande Olof, Ingel och Erik Ingelssöner, vilka med all sannolikhet är söner till Ingel Eriksson. Sedan finns det inte någon Ingelsson i Sel, förrän Bertil dyker upp där år 1653. Förklaringen till detta ges i domboken 1652 16/12, § 12. En finne, Olof Månsson i Sel, erhöll då fastebrev på elva seland jord i Sel, som han hade köpt av salig Ingel Erikssons arvingar. Vid samma tillfälle erhöll även Bertil Ingelsson fastebrev på hälften av gården, som han hade köpt av finnen. Bertil sägs vara "een af Syskonnen [...] som samma hemman tillförendhe såldt hafua". Finnen hade alltså köpt hela gården av Ingel Erikssons arvingar, men sedan återsålt hälften till en av Ingels söner.

Ingel Eriksson i Sel förekommer under sin livstid i domböckerna vid endast ett tillfälle. År 1635[11] dömdes han och hans hustru till 40 marker i böter för att de hade påstått, att kyrkoherden Elias Thelaus i Ramsele hade fört "et förargeliget leffuerne och gifuit ondh Exstempell [= exempel?] i församblingen". Ingels hustru, Sigrid, hade även sagt att han hade "tagit En ährligh mans dotter och giordt En Horra aff Henne".

Ingel Eriksson förekommer i mantalslängderna till och med år 1640. Förmodligen dog han kort därefter. Han synes i varje fall vara död år 1645, när hustru Sigrid i Sel döms[12] att återlämna en pant - ett silverbälte och en sked -, som hon kvarhöll trots att pengarna var återbetalda.

Varifrån Ingel Eriksson härstammade är mig obekant. Han återfinns i tiondelängderna från och med år 1602, som boende i Sel. Detta år kallas han 'Ingel N', året därpå 'Ingel Olsson'. I 1601 års hjälpskattelängd finner man honom emellertid kallad 'Ingel Eriksson'. Han har tydligen inflyttat till Sel omkring år 1600.

MATTIAS ZELLENIUS MÖDERNEHÄRSTAMNING

Elgenstierna uppger, att Mattias Zellenius moder hette Ingrid Johansdotter. Det framgår emellertid av domböckerna att detta är fel.

Vid tinget den 18 januari 1699[13] lät bröderna Johan och Mats Matssöner i Nordanåker, Edsele sn, tredje gången uppläsa och protokollera ett testamente, som deras mor Sara Olofsdotter hade låtit upprätta 1698 22/1 till deras förmån mot födoråd intill döden. De övriga barnen protesterade dock och ansåg att testamentet gjorde dem arvlösa "å Möderne". Bland dem som motsatte sig testamentet märks "Nilss Bertillsson i Seel med sin hustro"[14], alltså Mattias Zellenius föräldrar.

Av domboken 1698 19/1[15] framgår, att hustru Sara Olofsdotter i Nordanåker var änka efter Mats Pålsson i Nordanåker. Denne hade[16] avlidit 1676 och efterlämnat tio barn[17]. Av roteringslängderna för Edsele socken, som förvaras på Krigsarkivet, framgår att Mats Pålsson var född omkring 1609.

I Rickard Gothe: Finnkolonisationen inom Ångermanland, södra lappmarken och Jämt-

land. Kultur- och bebyggelsehistoriska undersökningar från 15-, 16- och 1700-talen. (Stockholm 1948) sägs på sid. 98 angående finnbebyggelsen i Edsele socken:

"Sporadisk nedsättning endast i ödesbyn Hällingsås. Redan 1637 uppges här en Matts Pålsson finne. På landstinget 1642 bekräftas, att han upptagit detta ödeshemman mot frihetsår. Matts Pålsson själv meddelar på landstinget 1648, att han då vistats 13 år i landet, varför han torde vara ditkommen 1635. I 1670 års JB [= jordebok] uppföres Matts Pålsson både under Nordanåker med 15 1/2 seland och under Hällingsås med 4 1/2 seland. Enligt Werwings karta från 1694 över Nordanåker synes Hällingsås förut ha varit ett hemman för sig självt, men ligger nu som utjord under detta hemman. Matts son Johan Mattsson synes enligt 1714 års JB ha efterträtt fadren."

Mats Pålsson upptas i mantalslängderna 1637-1640 som ensam bonde i Hällingsås, därefter återfinns han under Nordanåker. Av 1637 års boskapslängd framgår, att han redan då var en av socknens större bönder: han ägde ett sto, sju kor, åtta får och fyra unga får, en get och två unga getter och tre risbitar (= baggar) samt hade en tunna utsäde. Han verkar snabbt ha blivit accepterad av den svenska befolkningen, ty redan vid tinget 1646 20/7 finner man honom som nämndeman, en syssla han beklädde till 1657 13/7. Sammanlagt satt han som nämndeman vid fjorton ting. På 1670-talet nämns han till och med som länsman i tingslaget[18]. I mantalslängderna 1652-1654 finner man honom dessutom som gästgivare.

SAMMANFATTNING

Med Elgenstierna uppställningssätt ser ätten af Zelléns äldsta generationer ut på följande vis:

Ingel Eriksson; hemmansägare i Sels by i Ramsele sn (V.-norrl.) från omkring år 1600; † förmodl. 1640 eller 1641. - G.m. Sigrid, som levde 1645.

Son:

Bertil Ingelsson; efterträdde fadern på hemmanet i Sel; nämndeman; † mellan 1683 och 1687.

Son:

Nils Bertilsson; hemmansägare i Sel efter fadern; † 1736 eller 1738. - G.m. Ingrid Matsdotter, dotter av invandrade finnen, nämndemannen, gästgivaren och länsmannen Mats Pålsson i Nordanåker, Edsele sn (V.-norrl.) och Sara Olofsdotter.

Son:

Mattias Zellenius, f. 1695 31/5 i Sel, Ramsele sn; - - -

NOTER

[1] Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser, utgivna av Gustaf Elgenstierna (del IX, s. 148 [Stockholm 1936]). Uppgifterna om "Nils Bartelsson" synes ursprungligen finnas hos Hans Tunæus: Hernösands stifts historia och herdaminne (handskrift, fullbordad år 1766). - Se vidare L.Bygdén: Hernösands stifts herdaminne, del I, s. 351, samt förordet (Uppsala 1923).

[2] För omräkning av helgdagars namn till vanliga datum begagnar man sig med fördel av H.Grotefend: Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit (11:e upplagan, Hannover 1971).

[3] Födelsenotisen lyder i sin helhet: "Seel Nils Bertelsons Son Maths Född d 13 Maj döpt d 14 dito. Faddr. Olof Johanson i Nyland [Ramsele sn]. Johan Anderson i Wallen [Ramsele sn]. Hust: Göle i Krange [Ramsele sn]. Hust Segre ibidem."

[4] Ramsele tingslags dombok 1751 4/9, § 25, och 1752 14/1, § 16.

[5] Nils Nilsson dog i Sel, Ramsele sn, 90 år gammal och begravdes i januari 1765. Hans hustru Kerstin Nilsdotter avled i Sel den 21 februari 1763 i en ålder av 75 3/4 år. - I GUT 1977:3, s. 18, har jag felaktigt uppgivit, att dessa makars son, Mats Nilsson i Sel, var brorson till komministern Mattias Zellenius. Det skall stå systerson.

[6] Enligt Ramsele tingslags dombok 1752 14/1, § 16, skiftades arvet mellan Nils Bertilsson och hans barn den 19 juli 1715, alltså medan Nils ännu var i livet. Arvsskiftesinstrumentet är veterligen inte bevarat.
[7] Ramsele tingslags dombok 1709 3/2, § 16.
[8] Seland (ursprungligen: sädesland) var ett jordmått, som användes i stora delar av Norrland. Tjugufyra seland ansågs motsvara ett mantal. I 1550 års skattebok för Ångermanland sägs, att ett seland är "så Mycken Jord, som man kan så en Tunna Råg eller Korn uti".
[9] I domboken sägs svågrarna vara Per Knutsson i Jansjö [Fjällsjö sn] och Anders Mårtensson i Sil [Fjällsjö sn]. Bröderna uppges heta Johan Bertilsson [bostadort för mig okänd] och Erik Bertilsson [i Terrsjö, Ramsele sn].
[10] Han nämns vid följande tillfällen: 1652 16/12, § 12; 1654 22/6, § 1; 1662 26/6, § 1; 1667 30/1, § 19; 1668 22/1, § 11; 1669 21/1, § 12; 1670 24/1, § 6; 1671 27/1, § 21; 1672 26/3, § 19, 20; 1674 22/1, § 22; 1677 12/2, § 42; 1680 21/1, § 7; 1682 19/1, § 1 och 1683 22/1, § 13.
[11] Resele och Ramsele pastorats dombok 1635 8/7, s. 91v.
[12] Resele och Ramsele pastorats dombok 1645 7/7, s. 24.
[13] Ramsele tingslags dombok 1699 18/1, § 23.
[14] Jag har inte funnit Nils Bertilssons hustrus namn nämnt någonstans. Dock håller jag för troligt, att Elgenstierna har rätt, när han kallar henne Ingrid, ty i Ramsele sockens födelsebok kan man 1699 2/4 och 1702 4/5 bland faddrarna finna en 'hustru Ingrid i Sel', som med all sannolikhet är identisk med Nils Bertilssons hustru.
[15] Ramsele tingslags dombok 1688 19/1, § 2.
[16] Ramsele tingslags dombok 1686 21/1, § 13.
[17] Dessa tio barn var följande (åldersordningen är obekant): länsman Anders Matsson i Nordanåker; länsman Johan Matsson i Nordanåker; Mats Matsson i Nordanåker; N.N. Matsdotter, gift med Nils Mårtensson i Sil, Fjällsjö sn; Ingrid Matsdotter, gift med Nils Bertilsson i Sel, Ramsele sn; Kerstin Matsdotter i Vallen, Ramsele sn; Sara Matsdotter, gift med Christoffer Abrahamsson i By, Edsele sn; Märit Matsdotter, gift med sergeanten Elias Nilsson i Näs, Edsele sn; N.N. Matsdotter, som hade sonen, båtsmannen Lars Lustig (hon var möjligen gift med en Mats Ersson Lustig); och Karin Matsdotter. Källan är Ramsele tingslags domböcker, främst 1699 18/1, § 23, 1734 10/1, s. 23, och 1686 21/1, § 13.
[18] Ramsele tingslags dombok 1672 26/3, § 6, och 1674 22/1, § 1 och 19.

LOKALFÖRENINGAR - VAD PYSSLAR NI MED?

Det finns i Sverige ett icke föraktligt antal livaktiga lokalföreningar för släktforskare. De är ofta knutna till någon kommun och har kommunbiblioteket som centrum för sin verksamhet. Men hur bedrivs denna: vilka förmåner kan ni erbjuda era medlemmar, hur ofta har ni möten och vad gör ni på dessa, ger ni ut något medlemsblad och vad innehåller i så fall detta, hur många medlemmar har ni?

Dessa och många andra frågor vore intressant att få besvarade. Vi vore mycket tacksamma om styrelserna i lokalföreningarna runt om i Sverige ville skriva en presentation av sin förening, låt oss säga på ungefär en halvsida, till GUT för publicering under Aktuell Rapport. Förhoppningsvis kan dessa ge uppslag och idéer till hur verksamheten kan bedrivas i en lokalförening och på så vis hjälpa de sammanslutningar som redan är etablerade och kanske kan de även vara till hjälp vid startandet av nya föreningar. Låt oss därför i GUT 1979:4 se några presentationer av olika lokalföreningar! Bidrag bör vara redaktören tillhanda före den första november.